

Güncel - Çağdaş Türkiye Tarihi Seminerleri 2005-2006

Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları

Zafer Toprak

19. yüzyıl Rusya'sının birçok gelişen ülke için ideolojik stereotip kaynağı oluşturduğu bir gerçektir ve bu kısmen Türkiye için de geçerlidir. 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında bağımsızlığını kazanmış birçok ülkenin entelektüel ve siyasal kesitlerinde görülen popülizm geleneğinin ilk örneklerinden biri olan halkçılığımız Batı yazınında pek bilinmemektedir. Örneğin London School of Economics'te 19-21 Mayıs 1967'te popülizm üzerine yapılan ve Populism: Its meanings and national characteristics başlığı altında yayımlanan tartışmalarda pek kimse Türkiye'den söz etmemiştir. Gavin Kitching'in popülizm, ulusçuluk ve sanayileşme sorunsallarını ele aldığı Development and Underdevelopment in Historical Perspective'de olduğu gibi popülist pratiklerde Türkiye gündeme gelmemiştir.

İdeolojiler farklı yazgıları paylaşır. Kimi zaman derin birikim ürünü, kapsamlı ve mantıksal bir doktrin kuramcılılarıyla birlikte gündemden silinir, geride birkaç mürit bırakır, bir anlamda tarih olurlar, Marksizm-Sovyetler Birliği ikilisinde olduğu gibi. Kimi zaman ise güçlü bir duygusal birikimle donatılmış ve tabanın çıkarlarını gözeten basit bir kavram kitleleri peşinden sürükler ve maddi bir güce dönüşür.

Güçlü bir ideoloji birçok ülkede, mekânda, toplumda kalıcı yankı uyandırabilir; ancak farklı toplumsal çevre ideolojide derin dönüşümlere uğrar, özgün biçiminden sıyrılır, yöre özelliklerini yansıtır. Marx'ın öğretisiyle Sovyet Marksizmi, ardından Çin Marksizmi, daha da ötelere gidersek Afrika'da Marksist pratikler bu başkalaşmanın somut örnekleridir.

Öte yandan "evrensel" ideolojilerin ötesinde, dış görünümüyle bağımsız ve ilişkisiz, tarih ve coğrafyasıyla farklı ideolojik kavramlar ortak içeriklere sahip olabilir, farkında olmaksızın birbirleri tekrarlayabilirler. Çoğu kez ortak nesnel sorunlar bu benzeşmeye ortam sağlar. Popülizm bu tür kavramlardan biridir ve Latin Amerika popülizmi, Afrika popülizmi, Çin popülizmi, Türk popülizmi gibi varyantlar bunun somut kanıtıdır.

Eski kolonilerin ya da bağımlı "çevre" ülkelerinin 20. yüzyıla birlikte dünya tarihinin bir parçası olması ideolojik seçenekleri büyük ölçüde renklendirmiştir. Ulusal kurtuluş hareketleri, Asya, Afrika, Latin Amerika'da yeni bağımsız ülkelerin doğuşu bu renk çeşnisini özendiren gelişmelerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı ertesine, çağın insanı bir tür "ideolojik patlama" ile karşılaşmıştır.

Özellikle gelişmiş Batı'nın dışında kalan ülkelerde karmaşık bir nitelik taşıyan bu ideoloji yumağının yönetsel yaklaşımlarla çözümü, bu değişik ideolojileri sınıflandırmanın ötesinde doğuş gerekçelerinin aydınlatılması çağın sosyal biliminin ana kaygılarından biridir. Yeni ideolojik yapılanmalarda gözlenen çelişik konumları ve gelenekselcilik-çağdaşçılık, muhafazakârlık-köktencilik, ulusçuluk-toplumculuk gibi "ideal tipler"deki bağdaşmaz gözükken özelliklerin birlikteliği sosyal bilimcinin gündemini oluşturmaktadır.

Batı dışı ülkeler ya da bugün değişik şekillerde tanımlanan (gelişen, geri kalmış, geri bırakılmış, Üçüncü Dünya, Güney Yarım Küre) ülkeler üzerine yazında iki ana eğilim gözlenir. İlk eğilim bu ülkelerin konumlarının özgünlüğünü, farklılığını, tekilliklerini vurgular. Geleneksel kültür ve gelişmiş ülke fikirlerinin kavşağında kendine özgü bir yapılanma söz konusudur. Şu veya bu kültürel birikim ışığında geleneksel bilincin çağdaşlaşmasının özellikleri, ideolojik-siyasal koalisyonlar, kavramsal senkretizm, "çokyapılı" ideolojiler bu eğilimin uğraş alanlarıdır. Yönetsel açıdan yörede biline gelen kategori ve kavramların var olan gerçeklere uyarlanması; genelden tekile kayan, tekilin vurgulandığı, bir çözümün sağlanması hedeflenir. Somut-tarihsel açılım bu yöntemin ana eksenidir.

İkinci eğilim genel ağırlıklıdır: Tekil bırakılır, genele yönelerek, yasalar ve genellemelerden yola çıkılarak gelişen ülkelerdeki ideolojik süreçler incelenir. Gerçeğin irdelenmesi, genel olarak ulusçuluğun anlaşılması ya da ideolojilerin kökenine yönelik gibi genel kuramsal sorunların işlenmesiyle birlikte yürütülür. Yöntem açısından, yeni toplum bilimsel varsayımların ve kurguların yaratılmasında var olan fikirlerin dönüşümüyle, transformasyonu sonucu elde edilir. Kuramsal-toplum bilimsel eksen bu eğilimin ana yönelimidir. Ulusçuluk çözümlerinde çoğu kez bu tür bir yöntem izlenmektedir.

Aslında her iki yöntem bilgi üretiminde bir diğerini tamamlar niteliktedir. Çağdaşlaşmanın, modernleşmenin özelliklerine eğilen bilim adamı ana yörengeden uzaklaşmak, yöreye ve zamana özgü kavram ve düzenlemeleri gündemine almak zorundadır. Bu doğrultuda yaklaşım, kavramın yeni mekân ve zamana uygulanması, hareket noktasındaki kavramın da zenginleşmesine yol açar kuşkusuz.

Somut-tarihsel görüş karşılaştırmalı tarihsel analizleri gerekli kılar. Özellikle gelişme kuramları bu yöntemi sık kullanır. Örneğin Amerikan siyaset bilimcisi Samuel P. Huntington 19. yüzyıl Rusyası'ndaki öğrencilerin ve entelektüellerin çağdaşlaşma girişimlerini 20. yüzyıl Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki benzer gelişmelerin prototipi olarak görür. Crawford B. MacPherson bağımsızlıklarını kazanmış genç ülkelerin ideologlarının Batı'nın liberal bireyci faydacı görüşlerini tümüyle reddettiklerini, ancak yine Batı'nın erken dönem demokratik geleneğine, Rousseau ve popülizm geleneğine, yöneldiklerini söyler. Ünlü İngiliz yazar Isaiah Berlin gelişen ülkelerde uzun bir dönem izlenen sosyalist ekonomik politikaların kaynağının dünün popülist fikirleri olduğunu ileri sürer.

Farklı zamanların ve kültürel-tarihsel kontekslerin düşünürleri, toplumsal doktrinleri ve hareketleri karşılaştırıldığında bazı "tarihsel analogiler"e, benzerliklere varılabilir. Bu benzerlikler çekici olduğu kadar aldatıcı da olabilmektedir. Kimi kez bu benzerlik ya da analogiler yapay, ipuçları yanlış çıkar ya da benzerlikler temel farklılıkları örtebilir. Ama yine de yapay benzerliklerin ardında toplumbilimsel bir varsayım, bir siyasal yapı modeli, bir dönüşüm tipolojisine açılım sağlayan derin ve temel bağlantılar ortaya çıkarılabilir. Nitekim bu açıdan tek parti popülizmi ile Latin Amerika popülizmlerini karşılaştırmak ve ortak özellikleri görmek olasıdır.

Historisizm ilkelerine bağlı kalmak, somut koşulların ya da tarihsel dönemlerin özelliklerini ve farklılıklarını göz önünde tutmak zaman zaman önem kazanır. Tarihçi bu kaygıyı sürekli yaşar. Öte yandan moderleşmeye eğilen bir araştırmacı "anti-historik" olma kaygısıyla ya da "dönemlerin farklılığı" gerekçesiyle geçmişe yüz çevirir; kuramsal-toplumbilimsel analiz kapılarını kapar. Bu nedenle ne körü körüne historisizme saplanmak, ne de dünü dışlayan bir "sosyoloji"yi bellemek gerekir.

Popülizmin Tanımı

Popülizmin ilk yeşerdiği ülkenin Çarlık Rusya'sı olduğu söylenebilir. Rus popülizmini dar anlamından koparıp kuramsal bir temele oturtarak bir dizi Asya ülkesine genelleyen ise "İki Ütopya" başlıklı yazısında Sun Yatsen'le Rus pratiğini karşılaştıran Lenin'dir.

Rus Narodizmin va onun çağdaş popülist uzantılarının gelişen ülkelerde değişik türleri oluşturmaları popülizmin entelektüel ve kültürel gelenek yelpazesini genişletmiş benzer. Ancak "küçük-burjuva" ideolojileri diye nitelenebilecek popülist türlerin 19. yüzyıldaki biçimiyle 20. yüzyıldaki yapıları arasında dünya koşullarından kaynaklanan önemli farklar olduğu da bir gerçektir.

Rus Narodizmi Rus halkçılığı olarak bilinegelir. Bu konuda en kapsamlı çalışmayı Franco Venturi ortaya koymuştur. Popülizm terimi ise 1870-1890 döneminde ABD'deki "Grangers" ve "Greenbackers" diye bilinen çiftçi hareketine uzanır. Bir üçüncü yol arayışı olarak Amerika'da 1892'de Demokratlara ve Cumhuriyetçilere karşı Halk Partisi adıyla yeni bir parti kurma çabasında olan aktivistler bu terimi kullanmıştır. Popülizm adı David Overmyer tarafından konulmuş o günden sonra çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Günümüz yazınında belli bir entelektüel bakış açısı ve toplumsal harekete yönelik olarak kullanılan bir tipolojik kategori olup değişik ülkelerdeki ve değişik tarihsel dönemlerdeki küçük-burjuva katmanların ideolojik ve siyasal tavrını anlamaya yöneliktir.

Terimin kuramsal içeriği Edward Shils, Peter Worsley, Jean Leca vb. birçok yazar tarafından, bu arada yukarıda sözünü ettiğimiz London School of Economics and Political Science'da düzenlenen bir tartışmada eni konu irdelenmiştir.

Popülizme her yazar farklı boyutları vurgulayarak yaklaşmıştır. Angus Stewart gibi bazı düşünürler tek bir tanımın olanaksızlığından söz ederler. Peter Wiles gibi tanımlama ya cesaret edenler ise en geniş tanımı yeğler. Wiles'a göre popülizm şu ana premise ya da öncüle yaslanan bir inanç ya da harekettir: "Fazilet basit, olağan halkta ve onun ortak, kolektif geleneklerinde yaşar."

Londra tartışmasında ise şu öneri oluşur: Popülizm değişik tarihsel ve coğrafi koşullarda, ancak özel bir toplumsal durumda sık sık gözlenen bir zihniyettir. Burada özel toplumsal durum çok geniş anlamda kullanılmıştır. Hızlı toplumsal dönüşüm uzlaşmazlığı, yeni ile eski arasındaki çatışma, kentleşme, modernizasyon, kırsal nüfusun yoksulluğu toplumsal durumu belirleyen temel etmenlerdir. Yapılan tanım ise şöyledir: Popülist hareketler, hızlı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal değişikliğin baskısına, var olan siyasal yapıdan yabancılaşmış entelektüeller başta olmak üzere, başkaldırıların ya da tepki duyanların tüm halkın çıkarları için iktidarı hedefledikleri hareketlerdir. Halktan, özellikle faziletin yuvası olarak değerlendirilen arkaik kesiminden, kaynaklanan basit ve geleneksel biçim ve değerlere dönme ya da bunları benimseme inancı bu hareketlerin temel niteliğidir.

Amerikalı sosyolog Shils'in Worsley'le paylaştığı bir başka tanıma göre popülizm iki ilkeye yaslanır: Her türlü siyasal standartın üstünde "halkın iradesi"nin önceliği, liderlerin, ara siyasal kurumları aşarak kitleyle doğrudan teması. Fransız siyaset bilimcisi Leca popülizmin şu unsurlardan oluştuğunu savunur: kent, kent cazibesinin ve onun yozlaşmış liderlerinin "kirlenmediği" basit insanın faziletlerine körü körüne bağlılık; her türlü iktidara güvensizlik; siyasetçiyi ve resmi kisve taşıyanı, bürokrati küçümseme. Yine Leca'ya göre popülizm genel irade ile birleşmiş ve egemen olma özlemindeki diğer toplumlarla kavgalı bir toplumun ideolojisidir.

Kimi düşünür, popülizmi kendine bağımlı bir ideolojik ve siyasal fenomen olarak görürken, diğerleri bunu yadsır. Öte yandan popülizmin sosyo-siyasal çıkarsamaları açısından da uzlaşma sağlanamamıştır. Kimi yazarlar popülizme devrimci, dönüşümcü görev yüklerken, diğerleri popülizmin köktenci niteliğini ve sosyalizmle yakın bağını vurgular.

Batılı yazarlar popülizmin aşamasal-tarihsel niteliği konusunda da görüş birliğine varamamışlardır. Laclau popülizmi sosyo-tarihsel gelişimin bir aşaması olmadığını, toplumun hakim ideolojisinin ve iktidar yapısının çöküşüyle, diğer bir deyişle genel olarak bir toplumsal krizle bağlantılı olduğunu savunur. Tüm gelişen ülkelerdeki siyasal trendleri popülizm başlığı altında toplayan Amerikalı siyaset bilimcisi David Apter tüm bu gelişmeleri "demokrasi-öncesi" aşama olarak görür.

Latin Amerikalı yazar Gino Germani popülizmi geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş sürecinde bir "asenchronizm" ürünü ve değişik siyasal güçlerin at oynattığı, evirip çevirdiği siyasal yaşama kitlelerin "prematür" katılımının sonucu olarak görür. Arjantinli bilim adamı Torcuata di Tella, Germani ile aynı fikri paylaşarak geleneksel toplumdaki sanayi toplumuna geçişin doğurduğu çarpıklıkların ve "asenchronizm"ün ürünü olarak değerlendirdiği popülizmi "gösteri etkisi" ve "artan beklentilerin devrimi"nden kaynaklanan durumla açıklar. Ancak di Tella'nın popülist hareketler için çizdiği ana hatlar epey muğlaktır: "anti- statüko"yu ve "geniş duygusal devlet"i gündeme getiren bir ideolojiyi savunan ve kitle hareketleri dalgaları üzerinde doğan bir seçkin kesim.

Tüm bu yazarların çalışmalarından çıkarsandığı kadarıyla popülizmin belirleyici özellikleri ve unsurları karmaşık bir boğçaya dönüşür: siyasal davranışta "mistisizm", antisemitizm, fesat korkusu, antientelektüalizm, yabancı düşmanlığı ya da xenofobi.

Popülizm sorunsalına bu denli çeşnili yaklaşım yazarın çoğu kez oluşumu sezgisel ve tanımlayıcı olmasından kaynaklanır. Oysa yani kökenindeki somut koşullar, tarihsel belirleyicileri, doğuşuna neden olan nesnel sorunlar, kitlesel sosyo-psikolojik bilincinin doğuşuyla ilişkisi son derece önemlidir. Kuşkusuz, popülizmin "ontolojik" içeriğinin belirlenmesi son derece güçtür. Ancak ontolojik yaklaşım olmaksızın şu veya bu entelektüel ya da siyasal fenomeni popülizm olarak nitelemek ya da böyle bir nitelemenin kıstaslarını belirlemek gelişigüzel bir tavır olur. Bu eksiklik nedeniyle popülizm adı altında bugün çok değişik nitelikteki ve "metahistorik" tarihsel olay ve entelektüel akım çeşnisi kapsanır.

Popülizm ve Sınıfsal Sorun

Londra tartışmasından görüldüğü kadarıyla popülizmin kökenleri Gracchus kardeşler ve Vergil'in Suco/cs'ine kadar uzanır. İngiliz burjuva devrimindeki Levellers ve Digeers'lar, Chartism, Kuzey Amerika popülizmi, Narodizm, 20. yüzyılın ilk onyıllarında Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki "köylücülük-(peasantism)", İngiliz İşçi Partisi, Kanada'da Saskatchewan eyaletindeki Çiftçi İttifakı, gelişen ülkelerdeki çağdaş ideolojiler, "Yeni Sol-Wew *Left*" popülizm kapsamında değerlendirilen hareketlerdir. McCarthyism ve Maoizm de bu etiket altında yorumlanır. Hatta bugün ABD, İtalya, Finlandiya ve diğer gelişmiş bazı Batı ülkelerindeki kimi ideolojik yönelimler Batı yazınında popülizm adı altında yer alır. Ancak bu son paketdeki popülizm kavramı gelişmiş bir kuramsal fikir olmaktan çok bir sınıflandırma terimi olarak kullanılır. Bu tür bir yaklaşımın gerçekçi ve kuramsal derinlikten yoksun olduğunu ileri sürmek güçtür. Bir açıdan bu yazarlar popülizmin şüphe götürmez ideolojik karakterlerini belirler ve irdelerler.

Batı'da popülizmin bu denli gevşek anlam taşınması iki nedene bağlanabilir. İlki, sorunun iki ayrı boyutunun karıştırılmasından kaynaklanır: a) Bir fikir sistemi, bir tür ideolojik gelenek olarak popülizm, b) Sosyo-siyasal hareketin, siyasal kültürün özel bir türü olarak popülizm. İlkinde popülizmin ideolojik sistemini oluşturan iç unsurlar, diğerinde hareketin siyasal biçimleri, liderlerle kitleler arasındaki ilişki, karizmatik önderlik gündemi oluşturur. İlkine örnek Wiles ve Leca, diğerinin örnekleri ise Shils ve Worsley'dir

Kuşkusuz, her iki boyut da bir ölçüde birbiriyle bağlantılıdır, ancak bu bağlantı doğrusal nitelikte değil, genelinde ideolojik ve siyasal alanlar göreceli olarak birdiğinden bağımsızdır. Bu nedenle şu veya bu popülist yönelim pratikte "doğrudan" demokrasi ve karizmatik önderlik yöntemlerine eğilebilir ya da daha "suskun" siyasal biçimleri benimseyip parlamenter sistem çatısı altında etkin olabilir. Buna karşılık, her türlü, karizmatik halkla "doğrudan" teması savunan "önderlik" ya da siyasal yönlendirişte paternalistik stil popülizm çatısı altında değerlendirilemez. Yoksa Rus Narodnizmiyle "Afrika sosyalizm"ini, faşist ve diğer otoriter siyasal hareketlerle aynı torbaya sokmak gerekir.

Nitekim Laclau da bu yanılgıya düşerek değişik popülist yönelimleri fiilen toplumun sınıfsal ayırımı dışında kalan "halk" kavramıyla bağlantılandırır. Bu tavrın nesnel nedeni, sınıf ayrımlarına karşın, toplumun bir dizi "popüler gelenekler"i, görece kendine bağımlı geçmişin toplumsal ve kültürel mirasını koruyor olmasıdır. Ve bu gelenek ve miras değişik sınıf ve siyasal güçlerce değişik amaçlar için kullanılabilir. Bu birikim entelektüeller tarafından işlenen ve sınıf ideolojileri unsurlarına dönüştürülen bir tür "ideolojik ham madde"dir. Örnek vermek gerekirse çok eski zamanlardan kalmış eşitlikçi motifler ortak bilincin öğelerini oluşturur ya da tarımsal ütopyalar benzer bir işlev görür. Bu doğrultuda Gökalp Türk feminizminin kökenlerini Orta Asya'da arar ya da toprakta Osmanlı "akabe"sini toplumsal mülkiyet olarak görür.

Laclau "hakim sınıf" popülizmi "mazlum sınıf" popülizmi diye bir ayrıma gider. Hakim sınıf popülizmi toplumsal çelişkilerin törpülenmesine yöneliktir: Popüler sloganlar halkın aleyhine kullanılır. Mazlum sınıf popülizmi ise toplumsal çelişkilerin devrim aracılığıyla çözümlenmesini önerir. Her iki durumda da "iktidar blok"u için kavgada popüler söylem kullanılır. Laclau'ya göre, bu nedenle Hitler, Peron, Tito'nun selefleri, İtalyan komünistleri, tüm bu insanlar popülist oluverirler. Çünkü hepsi için popüler çağrı bir "çelişki ya da antagonizm türü"dür.

Halkı söylemlerine eklemlemeksizin sınıfların hegemonyalarını kuramayacağını savunan Laclau, hegemonyasını kurmak için "iktidar bloku"nu karşısına alacak sınıf durumunda bu eklemlemedeki spesifik biçiminin popülizm olacağını ileri sürer.

Popülizmin bu denli gevşek ve karmaşık bir terim olmasının ikinci nedeni, onu bir ideolojik gelenek olarak gören tanımların çok geniş ve muğlak olmalarıdır. Örneğin, popülizmi siyasal kültür alanıyla sınırlamayan ve eski bir entelektüel gelenek olarak gören Shils, onu yaratıcı güce bir inanç olarak, yüksek ve eğitim görmüş sınıfların hırsına ve kötü alışkanlıklarıyla ters orantılı faziletleri olan alelade insanların manevi ve ahlaki üstünlükleri olarak tanımlar. I. Berlin'in tanımı daha da geniş boyutlar taşır. Berlin'e göre popülizm bir "kök" aramadır. Kapsam bu denli genişletilince nasyonalizm, faşizm, ırkçılık da kapsanmış olur, zira tüm bu akımlar geçmişe, "kök"lenmeye o denli eğilimli gözükürler.

Burada görüldüğü gibi soyut toplum bilimsel yaklaşım somut tarihsel yaklaşıma hakim olmaktadır. Oysa sosyolojik model, tarihte analogi arayışı aşama ya da yapının özellikleri üzerine kurulması gerekir. Yoksa Eski Roma'da kapitalizmi rahatlıkla kanıtlanabilir ya da Gökalp'te olduğu gibi Orta Asya Türklerinde feminizm yakalanabilir.

Bu nedenle popülizm adı altında kapsanan fenomenler listesi somut tarihsel ve ona bağlı olan sosyolojik farklılıkları gerektirir. Her şeyden önce, prekapitalist ideolojik çizgileri dışlamak gerekir. Gracchi kardeşlerle Rus Narodnikleri arasında ya da ortaçağın köylü ütopyalarıyla Frantz Fanon'un köy kültürü arasında ne denli benzerlik olursa olsun, bu fenomenler temelde farklı eğilimleri simgeler. Burjuva öncesi dönemlere özgü "köylü yanlısı" fikirler doğası gereği muhafazakâr nitelikte olup geleneksel ilişkileri korumaya ve kollamaya yöneliktir. Anti-feodal köylü ayaklanmaları, başarılı da olsa, geleneksel sistemin ötesine geçemez. Pugachev ayaklanması sonunda "iyi çar"dan yana sloganlarla yetinir, süreç sorunda kendine döner. Devlet yapısı değişime uğramaz; ayaklanmalar yönetici sınıfı taklit ederler. Oysa, yeni ve çağdaş dönemin küçük burjuva ve köylü demokrasisi fikirleri, biçim olarak geleneksel olsa da, dönüştürücü, başkalaştırıcı, çağdaşlaştırıcı bir içerik ortaya koyar.

Öte yandan gelişen ülkelerdeki köylü bilincini ve köylü hareketlerini popülist modellerle irdelerken bilincin ya da hareketin aşamasını gözden ırak tutmamak gerekir. Popülizm ancak kapitalizmle bütünleşmenin ilk aşamalarındaki tepkide yer alır. Diğer bir deyişle, burjuva gelişiminin olgun bir dönemine tekabül eden burjuva tarım hareketleri ile popülist nitelikteki erken dönem köylü tepkisini ayırmak gerekir. Burjuva demokratik tarım hareketleriyle Rus "köylü sosyalizmi"ni aynı kefeye koymak yanılgılara neden olur. Keza 1870-1880'lerde Amerikan popülizminde büyük sermayeye karşı çiftçi başkaldırısıyla gündeme gelen parasal reform, düşük vergi, büyük kumpanyaların denetimi talepleri özü itibarıyla gelişmiş burjuva ilişkilerine karşı bir tavır simgelemez. Benzer bir biçimde Romanya ve Çekoslovakya'da yüzyılın ilk on yıllarında görülen köylücülük-peasant/sm komünal kolektivizmden çok ekonomik bireyciliğe yönelik bir eğilim gösterir. Tüm bu hareketler, erken ya da olgun kapitalist dönemde, burjuva ilişkileri çatısı altında köylünün özel ekonomilerini örgütlemeye ve güvence altına almaya yönelik girişimlerdir.

Popülist yönelimleri toplumsal-sınıfsal özelliklerine göre de farklılaştırmak gerekir. Genellikle toplumsal niteliği çok farklı yönelim ve hareketler aynı başlık altında yer alır; fenomenin toplumsal-sınıfsal niteliği görmezden gelinir. Aynı torbada yer alan yönelim ve hareketlerden birkaç örnek verelim: Narodizm Rusya'da gecikmiş kapitalist gelişme döneminde köylü ideolojisi olarak ortaya çıkar. *Chart/sm* Avrupa'da ilk proleter hareketlerinden biri olarak görülür. Pujadizm (*poujad/sm*) 1950'lerde Fransa'da izlenen bir kentli küçük burjuva hareketidir. *Labour/sm* işçi sınıfının "sendikacı" fikirlerinin de ifadesini bulan sosyal demokrat alanda yer alır.

Bu nedenle popülizmi yakın ve benzer doktrin ve inançlardan, yukarıda belirtilen "saf" ve "doğal" burjuva-demokratik çizginin yanı sıra her türlü muhafazakâr ütopyacıktan, sağ kanat ulusçuluğundan, gerici romantiklikten, "feodal sosyalizm"den vb. ayırmak gerekir.

Öte yandan popülizmin çıkınında yer alan gelişen ülkelerdeki küçük-burjuva radikalizmle gelişmiş kapitalist dünyadaki, Yeni Sol (*New Left*), İtalyan popülizmi, Fin popülizmi gibi entelektüel akımlar ayrılmalıdır. Her ne kadar aralarında benzerlikler varsa da kökleri farklı toplumsal topraklarda yeşerdikleri ve farklı yönelimleri içerdikleri gözden ırak tutulmamalıdır.

Yüzyılımızın ilk yarısında Türkiye'de popülizm ilk kategoriye yakın düşer. Batı'da kapitalizm kırsal kesimi hızla çözerken bizde ise uzun süre bir düalite söz konusudur. Kapitalizm belirli odaklarda gelişirken kırsal yapı uzun süre direnir, ancak 50'lerden sonra köylülüğün çözülüşü ve kentleşme başlayabilir.

Bu nedenle 20. yüzyılın başından itibaren popülizm için uygun bir ortam oluşur. Batı'da Kap/tal'de belirtildiği gibi ilksel birikim köylülüğün kitlesel zor ve mal-mülkünden arındırılmasıyla mümkün olur. Diğer bir deyişle kırsal kesimde hızlı bir çözülme vardır. Oysa Rusya gibi popülizmin ilk yeşerdiği ülkelerde prekapitalist yapıların çözülmesi çok daha yavaş gerçekleşir ve sanayileşmeden önce başlar. Sanayileşme başladıktan sonra da köylü nüfusunu korur. Bu nedenle Osmanlı popülizmi ile Rus popülizmi benzer çizgileri paylaşabilirler.

Rus "halka doğru" hareketi Osmanlı aydınlarına Balkan aydınları ve göçmen Türkler aracılığıyla ulaşmıştır. Balkanlar'da yazar ve öğretmenler arasında Rus "narodnik" hareketi 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren etkin olmaya başlamıştır. Öte yandan Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali vb. Türkçü göçmenler panislavizm ve Rus popülizminden etkilenmiş, bu göçmen kitle II. Meşrutiyet'le birlikte uluslaşma sürecinde gündeme gelen Türkçülük ve halkçılık akımlarında etkin rol oynamıştır. Ve nihayet Ermeni aydınlarının ulusçu Taşnak akımına karşı geliştirdikleri sosyalist Hınçak akımı narodnik fikirlerin etki alanındadır ve Türkçü aydınların bundan etkilenmeleri doğaldır..

II. Meşrutiyet'in yayın organlarından *Halka Doğru* dergisi yazarlarından ittihat ve Terakki Merkez-i Umumi üyesi Hüseyinzade Ali (Turan), Türkçülükle halkçılığın "mürşidi" olarak görülür, Rusya'daki panislavizm ve sosyalizmi Türkiye'ye uyarlayan kişi olarak gösterilir. Ziya Gökalp, *Yen/ Mecmua'da* yayımladığı "Türkçülük Nasıl Doğdu . başlıklı yazısında şu satırlara yer verir: "Ali Bey Petersburg dârülfünununda iki tesir altında kalmıştı: Panislavizm, sosyalizm. Ali Bey panislavizmden pantürkizm mefkûresini çıkardığı gibi, sosyalizmden de halkçılık ahlâkını aldı."

Nitekim Niyazi Berkes de bu esin kaynağını kaydetmiş, Petersburg Üniversitesi'nde okuyan Hüseyinzade Ali'nin orada devrimci öğrenci kömünlerine gördüğünü, hatta Namık Kemal'in adını bile ilk kez bunlardan duyduğunu, İstanbul'a gelip Tıp Fakültesi'ne girince, birkaç arkadaşıyla birlikte narodnik madeline ilk üniversiteli gizli öğrenci derneği olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kurduğunu yazmıştır. Ancak, Niyazi Berkes Meşrutiyet halkçılığının sosyalizmden kopup sosyolojizme yöneldiğine işaret eder. Ziya Gökalp halkçılığı Marksist sosyalizmden ayırarak Durkheim'in sosyolojizmine bulmuş, Osmanlı Devleti'nin zorlu günlerinde tesanütçülük diye adlandırdığı solidarizm ve mesleki temsilcilik ideolojisine ulaştırmıştır.

Popülizmin ilk uyarlayıcılarından Türkiye'de halkçılık gerek Tek Parti programında, gerekse 1937 değişikliği ile Anayasa'da yer alır. Halkçılık bugün dahi sola açılan siyasal partilerin programlarının parçasıdır. Diğer bir deyişle Türkiye'de halkçılığın esin kaynağı Rus popülizmi ve ardından gelen Fransız solidarizmdir.

Siyasal Popülizm-Entelektüel Popülizm

Popülizm gelişmiş Batı ülkeleri gerçeklerine de uygulanabilir; ancak burada kavram farklı bir doğru ve hareket çizer. Bunun nedeni, gelişen ülkelerdeki popülizme yakın öğeler içerse de farklı bir toplumsal kontekse sahip olmalarıdır. Gelişen ve gelişmiş ülkelerdeki iki tür popülizmi tanımlamak için belki ilkinde "siyasal", ikincisinde "entelektüel" sıfatlarını kullanmak doğru olur.

Entelektüel popülizm kapitalist gelişmenin görece geç koşullarında, ikinci ya da üçüncü aşamasında kendini bulan ya da kervana katılan toplumlar için geçerlidir. Bu aşamalarda kapitalizm geniş köylü topraklarına girmekte ve geleneksel, prekapitalist yapıları çözmektedir. Kapitalistleşme ya da burjuvalaşma süreci bir dizi toplumsal didişmelere, tikanıklıklara yol açar, sosyoekonomik, siyasal ve kültürel gelişmede orantısızlıklar, çarpıklıklar oluşur ve karmaşık ve çelişik ideolojik tepkilere neden olur. Bu dönemde oluşan kuram ve programların sosyoekonomik içeriklerinde modernleşme sürecine geleneksel kolektivist değerlerin ve kurumların eklemeliği görülür; tıpkı II. Meşrutiyet yıllarında İttihatçıların ülke ekonomisine çözüm ararken Ankara'ya heyet gönderip Ahi örgütlerini inceletmeleri ya da Gökalp'in siyasal yapıyı çağdaştırma sürecinde loncaları Millet Meclisi'ne göndermesi gibi.

Bu tür ideolojik eğilimler 19. yüzyıl Avrupa'sında, birçok kapitalistleşmede geciken ülkede görülür. En tipik ve gelişkin örneği Rusya'da yeşeren Narodizm hareketidir. Nitekim bu nedenle birçok yazar entelektüel popülizme Narodizm demeyi yeğler. Biz de bu doğrultuda yedi sekiz yıl önce yazdığımız bir makaleye "Osmanlı Narodnikleri Halka Doğru Gidenler" başlığını vermiştik.

Narodizm sözcüğünün yeğleniş nedenlerinden biri de popülizmin çok geniş ve muğlak bir anlam içermesive Rus Narodizminin bu tür ideolojiler arasında ilk gelişkin örneğini oluşturmuş olmasıdır. Rus Narodizminden önce benzer ideolojik eğilimler birçok Avrupa ülkesinde de görülmüşse de Narodizm oranında sistematik ve anlamlı bir ideolojiye dönüşmemiştir.

Çağdaş küçük burjuva-köylü ideolojilerin dünün Narodizminden birçok yönden farklı olduklarından bunlar için popülizm terimini kullanmak belki daha doğru olacaktır. Zira popülizm terimi bugün artık Amerikan deneyimiyle sınırlı kullanılmamaktadır ve uluslararası bir kavramdır. Bu açıdan çağdaş küçük burjuva-köylü ideolojilerini popülizmle çerçevelemek daha doğru olacaktır. Türkiye için ise seçim yapılmıştır. Gerek Narodizmin gerekse popülizmin Türkçe'deki karşılığı "halkçılık"tır. Bizce Türk halkçılığı, uluslararası yazında yeterince bilinmese de, popülist birikime önemli bir katkıdır.

Halkçılık geciken kapitalizmin yarattığı özgül nesnel koşullarda aranmalıdır. Bu ülkelerde entelijansiya bir başka toplumsal rolü üstlenir. Görece geri ülkelerde güçlü bir burjuva sınıftan yoksun yapılarda entelijansiya genellikle daha etkin bir toplumsal yetkeye sahiptir ve ulusal yapılanmada daha önemli bir rol oynar.

Entelijansiyanın bu ülkelerdeki etkinliği birçok nedenden kaynaklanır. Öncelikle iki önemli seçkin katmanının güçsüzlüğü rol oynar. Geleneksel yapının çözüldüğü ortamda geleneksel elit gücünü yitirir. Burjuva elit ise yeterince güçlü bir konumda bulunmaz. İşte II. Meşrutiyet böyle bir ortamdır; geleneksel Osmanlı her gün kan kaybetmekte, saray, ulema, vüzera gücünü yitirmektedir. Bu boşluğu dolduracak maddi tabanı güçlü bir toplumsal katman yoktur ya da "etnik" yapısı nedeniyle uyumdan yoksundur. Osmanlı "burjuvası" kentlere yerleşmiş göçmen "ecnebiler" ya da milel-i gayr-ı müslime diye adlandırılan iktidara uzak katmanlardır. İş başa düşmüştür ve Osmanlı entelijansiyası siyasete soyunur, ülke yönetir.

Dönemin siyasi entelijansiyasına mensup Yusuf Akçura bu boşluğu şu satırlarla ifade eder: "Milliyetçiliğimiz (nasyonalistliğimiz) halka ve bilhassa köylüye birinci mevki verdimle beraber orta sınıfın, Türk burjuvazisinin teşekkülüne de bizi taraftar etmiştir. Filvaki memâlik-i Osmaniye'den Türkün kurun-ı vustai esnaf ve tüccar teşkilatı alehusus Tanzimat'tan sonra, Avrupa sermayedarlığının, kapitalizmasının, Avrupa büyük sanayi-i imaliyesinin hücum ve istilası semere-i muzırrası olarak inhitât ve

tereddiye uğradığından Osmanlı Türk heyet-i ictimaiyyesi, Lehistan'ın son zamanlarında olduğu gibi, yalnız eşraf ve memurin ile köylüden mürekkep kusurlu ve sakat bir uzviyet haline gelmişti. Lehistan burjuvazisi, Garp kapitalizmasının komisyoncu ve acentalığını eden yahudi, rum, ermeni gibi yerli gayr-ı Türklere menş-i millilerinin ve tabiiyet-i hakikalarının tefrik ve temyizi gayr-ı kabil levantenlerden terakküp ediyordu. Eğer Türklere, kendi içlerinden Avrupa sermayesinden istifade ederek, bir sermayedar burjuva sınıfı çıkaramıyacak olursa, yalnız memur ve köylüden ibaret Osmanlı heyet-i ictimaiyyesinin muasır bir devlet halinde devamlı yaşayabilmesi zorlaşacaktı."

Bu koşullarda burjuva girişiminden uzak ulusal entelijansiya hümaniter alana kayar, sosyal servis önem kazanır, politik faaliyete atılır. Türkiye örneğinde Gökalp, Akçura, Ağaoğlu, Köprülü, M. Şemsettin Günaltay, Memduh Şevket Esendal vd. aydınlar bu tür bir misyonu üstlenirler.

İkinci önemli husus, gelişen ülkelerde bir toplumsal grup olarak entelijansiyanın geçiş toplumunun gündeme getirdiği sosyal çözülmeyi her yönüyle hissedip bilincine varmasıdır. Toplumda dışı doğru itilme ya da marjinalizasyon süreci entelektüelleri birçok yönden etkiler. Özellikle sayılarının sürekli artması ve kamu kesiminin büyümesine bağlı olarak yaşam güvencesi elde etme kaygısı etkin olur. Örneğin 1955'te Hindistan'da diplomalı işsiz sayısı 500.000'in üzerine çıkar.

Aynı gelişme 1917 öncesi Rusya'da görülür. İşsiz okumuş aydın kitlesi muhalefet dışında bir seçenek bulamaz. Osmanlı patliğinde de bu denli aydın gazeteci olması bir rastlantı olmasa gerektir. Devlet katında iş bulamayan okumuş kesim muhalifliği meslek edinir; gazete, dergi çıkarır, fırkacılığa soyunur.

Gelişen ülkelerde popülist düşüncelerin yayılımında demokratikleşme süreci de önemli bir boyutunu oluşturur. Özellikle alt ve orta katmanlar eğitim olanağı bulur ve Batı ile olan farkın büyüklüğü nedeniyle bir tür tepkisel "aşğılık kompleksi"ne kapılırlar. Batı'nın burjuva kültürünün birçok unsuru reddedilirken geleneksel değerler ön plana çıkarılmaya çalışılır. İki farklı değer sistemi içersinde bocalanır. Tavırlar bir iç gerilime neden olur. Elitin kendi varlığını korumak için geliştirdiği kavramlar gerçekte karşılığınca çözümler. Elit kendi ülkesinde kendini yabancı hisseder.

Bu koşullarda popülist çözüm gündeme gelir ve ulusal kültürel geleneğe "dönülür". Herzen Rus köylüsünün "izba"sından umutlanır, Perulu yazar Sierra'da Amerikan yerlilerinin kabilelerini düşler. Gökalp de Orta Asya'lara yönelir.

Gelişmiş ülkelerdeki "siyasal popülizm" ise "köylü-severlik (*peasantphilism* ya da "halk-kutsama" (*people-worshipping*) eğilimleriyle farklı içerik ve farklı sosyopolitik işlev görürler. Büyük sermaye tarafından baskı altına giren toplumun genellikle küçük burjuva marjinal tabakalarının duyularını yansıtan ancak burjuva düşünce ve tavır stereotiplerinden ayrılmayan bu sloganlar burjuva siyasal yapısı çerçevesinde kalarak gücün kısmi yeniden dağılımını için değişik siyasal kavgalarda kullanılır. Bunun tipik örneklerinden biri, Türkiye'de köycülük hareketinin "entelektüel" boyutudur.

Popülizm "köylülük"ü referans grubu olarak belirler. Köylülük en yoğun baskı altında kalmış en geniş toplumsal katman olarak belirir. Geleneksel kültürün beşiği ve koruyucusu olarak görülen köylülüğe sahip çıkmak popülizm için kaçınılmaz olur. Entelijansiya ile köylülük bir anlamda benzer kaderi paylaşırlar, ancak fikirlerinin ya da yaşam biçimlerinden değil, sosyo-psikolojik konumlarının benzerliği nedeniyle. Değişim sürecinde yitirilen ortak geçmiş değerler ve geleceğin belirsizliği popülistleri köylülükle özdeş kimliğe yönlendirir.

Özdeş kimlik özdeşleşme anlamına gelmez. İdeoloji ile gerçeğin etkileşimi karmaşık bir yapı ortaya koyar. Köye karşı sıcak duyularına karşın popülist entelektüel genellikle kentlidir, iki üç nesildir kentlileşmiştir. Gerçek köyü bilmez ya da yüzeysel olarak bilir, hatta aslında bilmek istemez. Köylülüğü, köy cemaatını, köy halkını sadece ideolojik bir sembol olarak görür. Entelektüel formülünü bütünleyecek alfa ya da beta işlevi görür. Popülist entelektüel kendi felsefi sorunlarını, başkaldırı duyularını yoksul köylüde kristalize etmeye çalışır. Nitekim Soyadı Kanunu, ertesini Köymen soyadını alacak olan Nusret Kemal Köymen köycülük fikirlerini Amerika'da sosyoloji öğrencisiyken benimsemiştir. Ankara'ya gelip *Ülkü* dergisinin başına geçince kente karşı savaş açar, köyden yana, köylüden yana yazılar yazar.

Nusret Kemal Köymen 1903 yılında İstanbul doğumlu olup ilköğrenimini burada gerçekleştirdikten sonra 1919'da İstanbul Amerikan Koleji'ne girer ve 1926'da ticaret kısmından mezun olur. 1931'de Dil Heyeti kâtipliği, 1932-1933'te Kadıköy Lisesi İngilizce öğretmenliği, 1936'da Ankara Erkek ve Kız liseleri İngilizce öğretmenliği yapar. 1936-1937 yıllarında ABD'de Wisconsin Üniversitesi'ne devam ederek, köy sosyolojisinde "Cemiyet Teşkilatlanmasının Birimi Olarak Köy" teziyle buradan M.A. derecesiyle diploma alır. 1938-1942'de Ziraat Alet ve Makineleri Okulu İngilizce öğretmenliği ve Tarım Bakanlığı Yayın Müdürlüğü, 1945-1951'de İstanbul Amerikan Koleji Teknik Okulu Kültür dersleri ve bölge planıcılığı öğretmenliği, 1953-1959 arasında Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği görevlerinde bulunur. Köymen, belki de köyü İstanbul-Ankara yolculukları sırasında vagon penceresinden görmüştür.

Köycülük üzerine birçok broşür ve kitap yayımlayan Nusret Kemal, insanlığın temel çelişkisinin "şehircilik-köycülük" olduğunu savunur: Dünyayı yöneten kentlerdir, ancak kentleri besleyen de köylüdür. Köycülüğün amacı ekonomik anlamda bağımsız köylü aileler oluşturmaktır. Bu da köylü ailesinin yiyeceğini ve giyeceğini temin edebileceği toprak, hayvan ve diğer araçlara sahip olması demektir. Diğer bir deyişle, kendi kendine yeterli küçük üreticilik köycülüğün temel ilkesidir.

Nusret Kemal'e göre, uygarlığın en büyük sorunu, kentle köy arasında doldurulması güç bir uçurumdur ve köylü bu uçurumu aşacak güçte değildir. Toplumsal çöküntünün önlenmesi için köyün kültürel, toplumsal ve ekonomik kalkınması kısa sürede gerçekleştirmesi gerekir.

Köyle özdeş kimlik arayışı kimi yazarları aşırı uçlara iter. Nitekim Tek Parti dönemi köycülüğünü benimsemiş ilk dergilerden biri olan *Atsız Mecmua*, Türkçü öğeler içeren bu dergi olarak 1931 yılında yayımlanmaya başlar. Derginin şiarı "Ben, sen, o yok... Biz varız..."dır. Nihal Atsız'ın çıkardığı *Atsız Mecmua*'ya göre gerçek Türk halkı köylünün ta kendisidir: "İnkılap köyde olur, köyde doğar, köyde büyür." Türk köylüsü bütün safiyeti ve masuniyeti ile çalışan ve ona karşılık bir sürü emperyalistin husumeti karşısında hayatına kast ile açlığa ve sefaletle mahkûm edilen "mukaddes bir kütü"dir. Türk gencinin köyü tanınması, köylüsüyle yaşaması, kaynaşması, birlikte gülmesi ağlaması, onun ızdırabını duyması gerekir. Ülkeyi kalkındıracak olan genç dimağlara Anadolu köylüsünün içine girmek ve onu bu parlak fikirleri anlayacak bir düzeye çıkarmak düşer.

Atsız'a göre Türkiye'nin çevresini emperyalizm sarmıştır. Her gün yeni sömürgeler ve esirler arıyan "kızıl, beyaz, siyah" emperyalistler karşısında "içtimai uzviyetimizle iktisadi mevcudiyetimizi" güçlendirmek ve bunların en sağlam temeli olan Türk köylüsünü ve işçisini yükseltmek zorunludur.

Anadolu yüzyıllardır refah yüzü görmeyen bir harabedir. Bu harabede sefalet eş, hastalıklara kardeş olan ve en ilkel şartlar altında çalışan köylüdür: "Damarlarımıza alınımın terini ve midemize emeğinin ekmeğini veren köylümüzün izdirabına karışmak borcumuz." "Onunla bir olmak, onunla bir yaşamak onunla beraber gülmek ve ağlamak ve nihayet onunla beraber ölmek vazifemiz." Dergi "demokrasie inanıyor ve milletimizi yükseltmek istiyorsak halkımıza tapalım ve dediklerini yapalım" inancındadır.

Atsız Mecmua, halkın içine girecek, onun duygularını, elemelerini paylaşacak, Türk köylüsünü ve köylerini kurtarmaya ve yükseltmeye çalışacak gençlere rehber olmayı amaçlar. Dergiye göre Turancılık, Marksizm, faşizm, hangi toplumsal düşünce akımı izlenirse izlensin Anadolu, gençlerin temel uğraş alanını oluşturur. Amaç, Türk köyünü ve köylüsünü yükseltmektir.

Atsız Mecmua'da şöyle yazar: "Senelerden beri İstanbul sokaklarında proleteriyaya ilân-ı aşk eden gençler, eğer bu feryatlarında samimi iseler, Anadolu'ya koşmalı, köylünün içine girmeli ve orada köylü için yalnız bir cehit ve bıkmaz usanmaz bir aşk ile çalışmalıdırlar. ... Yoksa şehir sokaklarında savrulan nâralar, renkli salonlarda yapılan münakaşalar ve nihayet bir Türk köyünden çok daha konforlu hapisane odalarında okunan kitaplar ve ancak mahkemelerde dile gelen tezlerle Türk köylüsü kurtarılmış olmaz."

Köycülük retoriği Türkçü olsun olmasın dönemin birçok dergisinde yer almıştır ve 1910'lu yıllarda Türk Ocağı çevresinde gündeme gelen "narodnik" eğilimli Anadoluculuğun bir uzantısıdır. Türk Yurdu, Halka Doğru ve Türk Sözü dergilerinde başlatılan "Halka Doğru" hareketi Anadolu köylüsünün değerlerine sahip çıkar. Köycülük, bir anlamda bu geleneğin devamıdır. Ancak, köyün ve köycülüğün Türkçü-Turancı dergiler açısından ayrı bir önemi taşır. Köy, duru ırkın arandığı bir ortamdır. Folklor çalışmalarının temel amacı, Türk kültürünü yozlaşmaksızın bağrında saklayan köy-köylüyü ortaya koymaktır.

Köycülüğün 1940'lı yıllardaki temsilcilerinden biri "aylık Türkçü dergi" Kopuz'dur. Fethi Tevetoğlu'nun Samsun'da yayımladığı *Kopuz*, köylü kültürünün temel dayanak noktası yapar. *Kopuz'a* göre Türk köylüsü uygarlıktan uzak, çorak ve bakımsız bir ortamda hayatını sürdürmektedir. Ancak bu koşullar "Türkçü aydını" "fedekâr ve asil Türk köylüsü"nden uzaklaştıramamış, tersine bu iki katmanı birbirine yaklaştırmaya zorlamıştır. Köylü "bizim ezeli efendimiz ve baştacımız"dır. Aydın, karşılık beklemeksizin kendisine her türlü nimeti sağlayan fedakâr Türk köylüsüne çok şey borçludur.

Kopuz, Türk köyünün durumundan aydınları sorumlu tutar. Türk aydını gürbüz, uygar gözükmesine karşın kof, çürüktür; Türk kültürünü bozmuş, Türk ruhunu zayıflatmıştır. Oysa çelimsiz görünen cahil Türk köylüsü pektir, sağlamdır. Türk kültürünü koruyan, değişmeyen gelenek, görenekleriyle Türk ruhunu saklayan Türk köylüsüdür. Bu nedenle sözde aydın kentlimizin köylüye oranla Türklüğe yararı çok daha sınırlıdır. *Kopuz*, Türklüğe en büyük katkısı "sömürmüş Türk aydınıyla sömürülmüş Türk köylüsü" arasındaki derin uçurumu kaldırmakta görür.

Sonuç

Türkiye'de popülizmin iki evresinden söz edilebilir. İlki "entelektüel" boyutudur ve Tek Parti dönemiyle birlikte sona erer. Bir ulus-devlet oluşum sürecinde "küçük burjuva" diye nitelendirilebilecek, kapitalist bir yapılanmada gecikmeden ve uyumsuzluktan kaynaklanan, ancak gelenekçi olduğu kadar köktenci öğeleri de içeren, kente düşman köye dost, ulusal değerleri kırdan arayan, sınıfları yatsıyan dayanışmacı bir popülizmi ya da çok daha yaygın bir biçimde bildiğimiz İttihatçı geleneğe kaynaklanan CHP halkçılığı "entelektüel" popülizmdir.

Diğeri çok partili dönemle birlikte gündeme gelir. Demokrat Parti'den itibaren popülist söylem siyasal yaşamımızla bütünleşir. Zaman zaman Ecevit'in "köy-kent"lerinde olduğu gibi entelektüel boyut canlanırsa da, Özal'dan Demirel'e söylem "siyasal" netlik kazanır. Son seçimlerde Demirel'in kullandığı "halkın devleti", "halkın parlamentosu" ve "halkın hükümeti" çağrıları bu tür bir popülist söylemin tipik örneğidir. Ayrım gözetmeksizin tüm halkı aynı potada eritmek ve gerçekçiliği ne olursa olsun, topyekün çözümlenici önlemler önermek "siyasal popülizm" in özelliklerindedir. Diğer bir deyişle 1908'den 1950'lere uzanan bir popülist süreç "entelektüel" ağırlıklıdır. Dünya burjuva gelişiminin çevresinde gelişen ülkelere özgü popülizminin bir örneği olarak "halkçılık" çalışmamızın ana eksenini oluşturacaktır. 1950 sonrası popülist yönelimler ise demokratikleşme süreci gereği "siyasal" niteliklidir. Bir DP popülizmi, bir AP popülizmi, Evren, Özal, Demirel popülizmi üzerinde çalışılması gereken konulardır.

Türkiye'de popülizm ya da popülizmler henüz yeterince siyasal yazına girmemiş, Tek Parti dönemi halkçılığı sürekli gündemde tutulmuşsa da karşılaştırmalı olarak ele alınmamıştır. Siyasal popülizm üzerine yazılanlar ise çok sınırlıdır. Oysa popülizm Türkiye'nin siyasal-toplumsal yaşamında çok daha derin çizgilerle katkıda bulunmuştur.

Popülizmin, "entelektüel", "siyasal", tüm boyutları irdelenmeye açıktır. Gerek kuramsal-toplum bilimsel gerekse tarihsel öğeleri gündemimizi belirlemektedir. Türkiye'de popülizmin doğuşu, toplumsal-sınıfsal ve toplumsal-kültürel kökleri, toplumsal-tarihsel yapısı ve belirli düşünce streotipleri ve ideolojik yapıları, toplumsal pratikleri araştırmacıları beklemektedir. Ancak bu, tüm 20. yüzyılın son derece karmaşık ve geniş toplumsal-siyasal tarihini yazmak anlamına gelecektir. Ancak bu yazımda gözetilmesi gereken bazı öğelere dikkat çekmek gerekir. Gelişen ülkelerde, ideolojik yönelimler ve bunların toplumsal-sınıfsal temelleri açısından "küçük-burjuva" kavramı açıklık kazandırmak gerekir.

Popülizme eğilen araştırmacı ideolojik geleneklerin analizini, incelenen yönelimlerin ideolojik ve felsefi temelini ortaya çıkaracak yapıların tanımını yapar. Öte yandan, bu toplumsal yönelimlerin felsefi özelliklerinin belirlenmesi, küçük burjuva reformizminden "devrimci demokrat"lığa, farklı siyasal açılımların olabileceğini gösterir.

Ayrıca popülizm kavramı gelişen ülkelerdeki çağdaş yönelimlerin tarihsel kökenlerinin yanı sıra özellikle toplumsal-tarihsel önkoşullarını ve var oluş nedenlerini açıklar. Diğer bir deyişle, bu yaklaşım "dışardan" bakıştan farklı olarak "içerden" analizi amaçlar. Örneğin birçok Asya, Afrika ve Latin Amerika uzmanı popülizmi "Batı demokrasisi"nin zıddı otoriter siyasal düşüncenin eş anlamlısı olarak görür. Bu bir tür "Batı merkezizetçiliğinden kaynaklanır. Ancak bu tür bir bakış açısı bugün "dışsal" ve tek-yönlü kıstas olarak görülmektedir.

20. yüzyılın gelişen ülkelerindeki ulusal ve demokratik hareketler herşeyden önce "içsel" bir bakış açısı gerektirmektedir. Toplumsal-sınıfsal koşulların tanımını ve bu yönelimlerin doğurduğu gerçek sorunların değerlendirilmesi gerekir. Bu doğrultuda eski tarihsel kökleri ve gelişmenin iç mantığına sahip popülizmin ideolojik geleneğine yönelik olarak gelişen ülkelerdeki ideolojik ve siyasal çevrenin analizi zorunlu gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Robert Bianchi, Interest Groups and Political Development in Turkey, Princeton; Princeton University Press, 1984. Margaret Canovan, Populism, London; Junction Books, 1981.
- Lawrence Goodwyn, The Populist Moment: A Short History of the Agrarian Revolt in America, Oxford University Press, 1978.
- Ghita Ionescu, Ernest G ellner, Populism: Its meanings and national characteristics, London; Wfeidenfeld and Nicolson, 1970. V. Khoros, Populism: Its Past, Present and Future, Moskova; Progress Publishers, 1984, s. 7.
- Gavin Kitching, Development and Underdevelopment in Historical Perspective: Populism, nationalism and industrialization, London-New York; Methuen, 1982.
- Levent Köker, Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi İstanbul; İletişim Yayınları, 1990.
- Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İstanbul; İletişim Yayınları, 1989. Zafer Toprak, "Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu", Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları, İstanbul, 1977, s. 13-38.
- Zafer Toprak, "Osmanlı Narodnikleri:'Halka Doğru Gidenler'", Toplum ve Bilim, sayı 24, Kış 1984, s. 69-81. Zafer Toprak, "İkinci Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık", Toplum ve Bilim, sayı 1, Bahar 1977, s. 92-123.
- Franco Venturi, Roots of Revolution. A History of Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia, London; Wiedenfeld and Nicolson, 1960.
- V. Khoros, Populism: Its Past, Present and Future, Moskova; Progress Publishers, 1984, s. 7.
- Franco Venturi, Roots of Revolution. A History of Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia, London; Wiedenfeld and Nicolson, 1960.
- Lawrence Goodwyn, *The Populist Moment: A Short History of the Agrarian Revolt in America*, Oxford University Press, 1978.

- Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu Ankara, 1975, s. 231-232.
- Ziya Gökalp, "Türkçülük Nasıl Doğdu," Yeni Mecmua, sayı 40, 18 Nisan 1918, s. 263.
- Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu Ankara, 1975, s. 231-232.
- Niyazi Berkes, Türk Düşününde Batı Sorunu Ankara, 1975, s. s. 237.
- Zafer Toprak, "Osmanlı Narodnikleri:'Halka Doğru Gidenler'", Toplum ve Bilim, sayı 24, Kış 1984, s. 69-81.
- Zafer Toprak, "İkinci Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık", Toplum ve Bilim, sayı 1, Bahar 1977, s. 92-123. Zafer Toprak, "Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu", in Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları, İstanbul, 1977, s. 13-38. Akçuraoğlu Yusuf, "İktisat," Türk Yurdu, yıl 6, cilt 12, sayı 12, 2 Ağustos 1333, s. 179-180.
- Fusun Üstel, "Tek Parti Döneminde Köycülük ideolojisi ya da Nusret Kemal Köymen," Tarih ve Toplum, sayı 75, Şubat 1990, s. 47-51.
- Reşat Özalp, Aydoğan ta Aunal, Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı (Talim ve Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şurası İstanbul; Milli Eğitim Basımevi, 1977, s.834. Daha ayrıntılı biyografi için Bkz: Büyük Aydınlığa Doğru, s. 9-10.

Eserleri:

- Moğollar (1931), Fen Bilgisi (1932), Halkçılık ve Köycülük (1934), Köycülük Rehberi (1934), Meksika'da Köycülük (1934), Köycülük Esasları (1934), Köycülük Programına Giriş (1935), Köyü ve Ziraati İlgilendiren Atasözleri (1938), Cemiyet Teşkilatlanmasında Köy ve Şehir (1939), Türk Köyünü Yükseltme Çareleri (1939), Harpte Köycülük (1939), Milli Korunmada İktisadi Tedbirler (1941), Toprak ve Köy (1935), Medeniyet (1945), Tarihimize Toplu Bir Bakış (1938), Bölge Plâncılığı (1949), Köy Kalkınması Köycü Gençler (1952), Köy Kalkınması, Yunanistan'dan Bir Misal (1952), Demokrasiyi Kurtaralım-Demokrasiyi Kurtaracak Halk Eğitimidir (1952), Eğitim Sosyoloji (1953), Halk Eğitimi Rehberi (1956), Teknik Halk Eğitimi. Nusret Köymen, Büyük Aydınlığa Doğru, İstanbul; Nebioğlu Yayınevi, (1959'dan sonra) *
- İlk baskısı: Demokrasiyi Kurtaralım, Ankara, 1956.
- Bozkurt, "Bir Kuşbakışı," Atsız Mecmua, sayı 1, 15 Mayıs 1931, s. 3.
- Bozkurt, "İleri inkılâpçıları: İnkılâp köyde olur. Köyde doğar, köyde büyür," Atsız Mecmua, sayı 1, 15 Mayıs 1931, s. 3.